

Kitap İncelemesi

Medya ve Kadın Üzerine Yeni Bir Kitap

A New Book on Media and Women

S. Ruken ÖZTÜRK

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0002-7058-8132>

rozturk@ankara.edu.tr

Öz

Bu yazıda Çağla Kubilay ile Nalan Ova editörlüğünde çıkan *İki Binli Yıllarda Medya ve Kadın* isimli kitap incelenmiştir. Üç bölümden oluşan ve dokuz makaleyi içeren kitabın yazarları, medya ve kadın çalışmaları literatürünü, geleneksel ve dijital mecraları farklı bağlamlarda tartışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medya, kadın çalışmaları, toplumsal cinsiyet

•••

Abstract

This book review examines a new edited volume entitled *İki Binli Yıllarda Medya ve Kadın* (*Media and Women in the 2000s*), by Çağla Kubilay and Nalan Ova. The volume comprises three sections and nine articles, each of which addresses media and women's studies literature and discusses women in traditional and digital media in different contexts.

Keywords: Media, women's studies, gender

<http://ilefdergisi.ankara.edu.tr>

ilef dergisi • 10(2) • güz/autumn: 245-250

Kitap İncelemesi

İki binli Yıllarda Medya ve Kadın (2023)

Editörler: Çağla Kubilay, Nalan Ova

Paradigma Akademi, 2023, 320 sayfa

Dünyada feminist hareketin 1970'lerdeki gelişmesine paralel olarak Türkiye'deki bilimsel çalışmalarda da kadın araştırmaları bağlamında çeşitli katkıların sunulduğunu görüyoruz. Şüphesiz kadın çalışmaları alanında 1980'lerden günümüze yazılmış birçok kitap ve makale bir çırpıda sayılabilir. Ama özelden iletişim çalışmaları ile kadın çalışmalarına bağlayan en yakın tarihli İki Binli Yıllarda Medya ve Kadın (2023) başlıklı kitap, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden Çağla Kubilay ile Süleyman Demirel Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden Nalan Ova'nın uzun bir süreye yayılan emekleriyle yayımlandı. Dergimizi yayına hazırlarken çıktığını öğrendiğimde ben de bir değerlendirme yazısı yazmak istedim. Üç bölümdeki dokuz makaleden oluşan çalışma, sekiz farklı araştırmacının yazılarını içeriyor.

Medya ve kadın konularını ortak paydada birleştiren kitabın "Medya ve Kadın Literatürüne Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakmak" başlıklı ilk bölümü iki araştırmadan oluşuyor. Bu noktada çalışmadaki tüm makalelerin değerli olduğunu belirterek kendi ilgi alanım nedeniyle kitaptaki bazı metinlere biraz daha yakından bakacağımı söylemek istiyorum. Bu araştırmalardan birincisi kitabın editörlerinin Çağdaş Ceyhan'la birlikte yazdıkları "Türkiye'de Medya ve Kadın Konulu Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı ilk yazı. Bu ortak yazarlı çalışma mevcut literatürü ortaya koymak, literatürdeki değişimleri değerlendirerek yoğunlaşılacak ve eksik kalan noktaları tartışmak amacıyla yola çıkmış. Çalışmada, Ulusal Tez Merkezi'nden "kadın", "toplumsal cinsiyet" ve "medya" anahtar sözcükleri ile taranarak (başlangıcından Temmuz 2022'ye kadar) ulaşılan 508 tez inceleniyor. Yapılan araştırmada Türkiye ölçeğinde iletişim alanının kadın çalışmalarıyla bulunduğu lisansüstü tezlerin ilkinin 1985 yılına tarihlendiğini görüyoruz. Bu anlamda lisansüstü tezlerden gelen birikimin Türkiye'de kırk yıla yaklaştığını söylemek mümkün. İncelenen tezlerin büyük kısmının yüksek lisans tezi olması, doktora tezlerinin azınlıkta kalması doğal ancak tezlerin önemli bir çoğunluğunun kadınlar tarafından hazırlanması ile medya ve kadın temalarına kadınların daha fazla ilgi göstermesi, dikkate değer bir veri. Danışmanların cinsiyet dağılımlarına bakıldığında, yazarlarınki kadar büyük bir fark olmasa da aynı sonuca ulaşılmış ve kadın akademisyenlerin ağırlıkta olduğu saptanmış (306/197). Yıllara göre dağılımda tezler 2008'den sonra artmış, 2019 yılında ise 103 gibi önemli bir sayıya ulaşmış. Tezlerin

üniversitelere göre dağılımına dikkat ettiğimizde ise ilgili konuda en çok araştırmanın Marmara Üniversitesi'nde hazırlandığını (yüzde 12,6) sonrasında Ankara ve İstanbul Üniversitelerinin ağırlığı (yüzde 8,5) eşit bir şekilde paylaştığını görüyoruz. Anabilim dalları açısından bakıldığında (bu durum temalara da işaret etmekte) en çok tezin radyo-televizyon ve sinemayı içeren anabilim dallarında (yüzde 30,5), ardından ise gazetecilikle ilgili alanlarda (yüzde 24,8) yazıldığını söylemek mümkün. Metodolojik açıdan tezlerde büyük çoğunlukta içerik üzerine yoğunlaşmış, en çok da sinema alanında kadın temsilleri çalışılmış. Bu çarpıcı inceleme bize burada yer veremediğim birçok şey söylüyor aslında, özellikle de hangi alanlarda araştırmalara ihtiyaç olduğunu. Kitabın ilk makalesi bu anlamda toplumsal cinsiyetle ilgilenen ve iletişim alanında çalışmak isteyen araştırmacılar için önemli bir kaynak ve yol gösterici. İlk bölümün "İletişim Çalışmaları Alanında Kadın Araştırmacıların Görünmezliği: Matilda Etkisi" başlıklı diğer yazısında ise Çağla Kubilay, bilim kadınlarının etkinliğini Matilda etkisi kavramı üzerinden tartışma konusu ediniyor. Bu doğrultuda makalede, kadınların bilimsel alandaki katkılarının görmezden gelindiğini ya da bu katkılara yeterince değer verilmediğini savunan Matilda etkisi kavramını Türkçe literatür açısından ön plana çıkarma ve alana ilişkin genel bir değerlendirme yapma amacıyla hareket ediliyor. Matilda etkisinin kavramsal tartışmasına ve dünyada Matilda etkisini konu edinen çalışmalara ilişkin geniş bir perspektif sunan yazıda, Türkiye'deki iletişim çalışmalarındaki bilimsel bilgi üretimi ve toplumsal cinsiyet yanlılığı bağlamındaki sorgulamaların eksikliğine dikkat çekiliyor.

Medya ve kadın konusunda başvuru kaynağı olacağını düşündüğüm kitabın "Dijital Mecralarda Kadın: Deneyim Alanları ve Feminist Teori Üzerine Tartışmalar" başlıklı ikinci bölümünde üç çalışma yer alıyor. Bunların ilkinde "Alternatif Bir Kamusal Alan Olarak Webloglar: Kadınların Blog Yazma Deneyimleri" başlığıyla Seray Ulusoy-Selvi kadınların blog deneyimlerine odaklanıyor, dijital birer mecra olarak kadınlar için blogları feminist karşıt kamusal alan penceresinden ele alıyor. Bu amaca uygun olarak derinlemesine görüşme tekniği ile bloglarda kadınların "kendilerini nasıl ifade ettiklerini, ne amaçla blog yazdıklarını ve blogları ziyaret ettiklerini ve ayrıca bloglarda etkileşim için kullandıkları ortamları" sorguluyor. Yanıt aradığı sorular doğrultusunda blogların feminist karşıt kamusal alanla benzer özellikler taşıdığını bizlere gösteriyor. Bölümün "Feminist Mecralarda Kesişimsellik Tartışmaları" başlıklı ikinci çalışmasında Çiğdem Yasemin Özkan ve Fırat Berksun son dönemde sıklıkla tartışma konusu edilen "kesişimsellik" kavramını *5Harfliler* ve *Çatlak Zemin* adlı internet sitelerindeki 31 yazı

üzerinden ele alıyor ve tematik analizle dört başlık altında inceliyor. Makalede, kavramın feminist hareket içinde ne tür nitelermelerde kullanıldığını belirlemek amacıyla, kesişimselliğin tartışmalarda nasıl genişlediği, akademideki tartışmaların reel siyasete nasıl yansıdığı ve feminist hareket içinde kavramın nasıl kullanıldığı değerlendiriliyor. Yapılan değerlendirme ile kesişimsellik tartışmalarının yoğunlaşmalarını ve sınırlılıklarını geliştirme yönünde adım atılıyor. İkinci bölümün son yazısı Buğrahan Demirci'nin "Radikal Feminist Hak Arayışının Neoliberal Tahakküme Uğratılması: Türkiye Merkezli Şirketlerin 'Cinsiyet Eşitliği' Çalışmalarının İdeolojik Bağlamda İncelenmesi" başlıklı çalışması. Demirci, araştırmasında Türkiye'deki büyük holdinglerin kadın odaklı kampanyalarına çevrimiçi ortamda ulaşarak kadın hareketinin kazanımlarının piyasa mantığına nasıl eklemelendiği sorusuna cevap arıyor. Türkiye'deki on büyük holdingin kadın haklarıyla ilgili proje, reklam, yayın gibi çalışmalarını ideolojik olarak çözümleyen ve neoliberal dönemde sermayenin feminizme bakışını gözler önüne seren bu yazıda, kadınların taleplerinin görünmez kılındığı sonucuna ulaşıyor.

2000'li yıllarda medya ve kadın üzerine odaklanan çalışmanın dört yazı içeren üçüncü bölümü ise "Geleneksel Mecralarda Kadın: Öznellik, Toplumsal Denetim ve Şiddet" başlığını taşıyor. Yukarıda da belirttiğim ve ilgi alanım nedeniyle daha fazla yoğunlaşmak istediğim ikinci çalışma bu bölümün ilk makalesi. "Kimlik, Öznellik ve Toplumsal Sınırlar: Sinemada Kadın İmgeleri" başlıklı makalesinde Sinem Evren Yüksel, son on yılda sinemamızda kadın karakterleri öne çıkaran iki erkek, iki kadın yönetmene ait dört film inceliyor: *Hayatboyu* (Aslı Özge, 2013), *Ana Yurdu* (Senem Tüzen, 2015), *Kor* (Zeki Demirkubuz, 2016) ve *Bağlılık Aslı* (Semih Kaplanoğlu, 2019). Makale, bu filmlerin cinsiyetçi bir söylem üretip üretmediğine, kadınları kalıplarla anlatıp anlatmadığına, kadın öznelliğine, kadının toplumsal konumuna, arzusunun denetimine, aileyle, annelikle ilişkilerine odaklanıyor; sinemada kadının temsilini ve toplumsal cinsiyet kimliklerinin söylem inşasını tartışmaya açıyor. Araştırmada *Kor*'un kadını arzu nesnesi ile kurban olması bağlamında işlediği ve anlatının çözümsüz bir rutinle bittiği, *Bağlılık Aslı* filminin ise kadını kutsal annelikle sınırlamaya çalıştığı vurgulanıyor. Burada kimi filmlerin karşı bir söylem kurabileceğini, eleştirel açıdan bakabileceğini, aileyi ya da anneliği sorgulamamızı sağlayabileceğini unutmamak gerekir. Aslı Özge de Senem Tüzen de filmlerinde, kadınların, erkeklerin yarattığı sistemde kapana kısılmışlığına, öznelliklerinin parçalanmışlığına işaret eder. Bunlara ek makalede, *Ana Yurdu* filminin ataerkil söylemi içselleştiren kadınların bu sistemi nasıl sürdürdüğünü açığa çıkaran eleştirel ve kutsal annelik mitini

sorgulayan yaklaşımına dikkat çekiliyor. Yüksel vurgulamasa da bir adım ileriye giderek bu mitin filmde yerle bir edildiğini söyleyebilirim. Çözümleme sonucunda ulaşılan diğer bir nokta ise *Bağlılık Aslı* filminde, kadının mutluluğunun annelikte, gelenekte ya da özde olduğu gibi bir kapanmayı sunduğu tespitidir. Bölümün “Yazılı Basında Kadına Yönelik Şiddetin Sunumu: Erken Yaşta ve Zorla Evlilikler” başlıklı ikinci yazısında Nalan Ova, kadınların ve kız çocuklarının erken yaşta ve zorla yaptığı evliliklerin ulusal basında nasıl temsil edildiğini inceliyor. Toplumsal duyarlılık sağlanmasına ve kamu politikalarının üretimine ilişkin haberlerin tutumunu sorguluyor. van Dijk’ın eleştirel söylem yaklaşımı bağlamında yapılan analizde, hak odaklı habercilikten uzak, kadınların ve kız çocuklarının “mağdur kurban” ya da “aşık kadın” olarak temsil edildiğine dair dikkat çekici bir söylem inşası olduğu saptaması yapılmış. “Yasaklar ve Serbestlik Kısıncında Haber Medyasında ‘Üniversitelerde Başörtüsü’ Sorunu” başlıklı bir sonraki makale, Nalan Ova ile Çağla Kubilay, uzun yıllara yayılan “üniversitelerde başörtüsü” sorununu merkeze alıyor. Bu yasağın 2013’te kaldırıldığını da hatırlayacak olursak yazarlar, özellikle 2008-2013 yılları arasındaki beş yıla odaklanarak yaşanan tartışmaları *Hürriyet*, *Birgün* ve *Milli Gazete* üzerinden okuyor. Bu üç farklı eğilime sahip gazetenin çözümlenmesi sonucunda, haberlerinin “laiklik ilkesi ekseninde başörtüsü sorunu ve toplumsal ve siyasal alanı kutuplaştırıcı bir mesele olarak başörtüsü sorunu” şeklinde, iki tema bağlamında ele alındığı tespiti dikkat çekici. Kitabın ve bu bölümün son yazısı Çağla Kubilay’a ait. “İslami Muhafazakâr Kadın Yazarların Perspektifinden Kürtaj Tartışması” başlıklı makalede Kubilay, kürtaj konusunun İslamcı kadın yazarlar tarafından nasıl tartışıldığını analiz ediyor. Yazar, kürtaja karşı çıkmak ya da savunmak şeklinde oluşan iki kutup arasında kalan İslamcı kadın yazarların iki gruba da dahil olmadıklarına ve özgül konumlarına vurgu yapıyor. Bu konumlanma doğrultusunda araştırmada, İslamcı kadın yazarların hem kürtaj yasağını savunan İslami kanadın erkek egemen anlayışına hem de kürtaj hakkını savunan seküler tarafın kadınlarına karşı duruşları ayrıntılı bir biçimde ele alınıyor.

Kitabın ilk yazısında da gösterildiği gibi medya ve kadın üzerine en çok tez sinema alanında ve kadın temsilleri üzerine yazılmış. Nitekim bu yoğunluk şüphesiz sadece tezler için değil çok sayıda makale için de geçerlidir. Bu derleme kitapta yer alan sinema yazısı ve diğer makalelerde, temsil/içerik incelemelerinde yoğunluğun olduğunu görüyoruz. Bu bağlamda *İki Binli Yıllarda Medya ve Kadın* kitabı alandaki sorunlara ve boşluklara işaret etmesi bakımından gelecekte yapılacak çalışmaların yönelimlerinin belirlenmesinde

etkili olacaktır. Bununla birlikte kitabın ilk makalesinde yazarların da dikkat çektiği gibi medya ve kadın çalışmalarında hem üretim hem de izleyici/alımlama aşamalarına dair sorgulamalar yapmanın ekonomik ve kültürel pratikler içerisindeki işleyişi bütünlüklü görmede fayda sağlayacağı kesindir. Ancak bu noktada temsil araştırmalarının öneminin yüksek olduğunu ve daha da derinleşerek sürmesi ihtiyacını da ifade etmek gerekir. Temsil; eleştirel bakabilmemiz, farkında olabilmemiz ve sorgulamamız açısından bize çok şey söylüyor. Yeni yapılacak çalışmaların bu kitapta işaret edilen ve ortaya konan eksikleri doldurma yönünde adım atması şüphesiz literatüre olumlu katkılar yapacaktır.